

פרשת בהר בחוקותי - רביעי

(טו) וְכִי־יָמוּךְ אֶחֶיד עִמָּךְ וְנִמְכַּרְלָהּ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדֶת עֲבָד:

רש"י > עבודת עבד: עבודה של גנאי, שיהא נכר בה כעבד: שלא יוליד פליו אחריו לבית המרחץ, ולא ינעול לו מנעליו:

(טז) בַּעֲבִיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ: מ באגירא כתושבא, יהי עמך; עד שתא דיובילא, יפלח עמך.

רש"י > בשכיר כתושב: עבודת קרקע ומלאכת אפניות, כשאר שכירים התנהג בו. עד שנת היבל: אם פגע בו יוכל לפני שש שנים, היובל מוציאו:

(כא) וַיֵּצֵא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב: מא ויפוק, מעמך הוא, ובנויה עמיה; ויתוב, לזרעיתיה, ולאחסנת אבהותיה יתוב.

רש"י > הוא ובניו עמו: אמר רבי שמעון: אם הוא נמכר, בניו מי מקנן? אלא מכאן, שרבו חייב במזונות בניו. ואל־אחזת אבותיו: אל כבוד אבותיו, ואין לזלזלו בכך. אחזת: חזקת:

(כב) כִּי־עַבְדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרַת עֶבֶד: מב ארי עבדי אנו, דאפיקית דמארעא דמצרים; לא יזדבנו, זבון עבדין.

רש"י > כי עבדי הם: (ת"כ): שטרי קודם. לא ימכרו ממכרת עבד: בהקדשה: 'כאן יש עבד למכר: ולא יעמידנו על אבן הלקח:

(כג) לֹא־תִרְדֶּה בּוֹ בַּפֶּרֶךְ וַיִּרְאֵתָ מֵאֲלֹהֶיךָ: מג לא תפלה ביה, בקשיו; ותדחל, מאלהך.

רש"י > לא־תרדה בו בפרך: מלאכה שלא לצורך כדי לענותו. אל תאמר לו: "החם את הכוס הזה!" והוא אינו צריך, "עדר תחת הגפן עד שאבוא!" שמא תאמר: אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו, ואומר אני לו שהוא לצורך, הרי הדבר הזה מסור ללב, לכך נאמר: "ויראת":

(מד) וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה־לְךָ מֵאֵת הַגּוֹיִם לֹא יִשְׁמְשֻׁנִי? מֵאֵת הַגּוֹיִם הֵם יִהְיֶה לְךָ לְעַבְדִּים. אֲשֶׁר סִבִּיכְתֶּכֶם: וְלֹא שְׁבוּךְ גָּבֹול אֲרָצְכֶם, שֶׁהָרִי בָהֶם אֲמַרְתִּי: "לֹא תַחֲיָה כָל־נַפְשָׁה": מד ועבדך ואמתך אשר יהיו־לך: מן עממא, דבסחרניכון מנהון תקנון, עבדין ואמהן.

רש"י > ועבדך ואמתך אשר יהיו־לך: אם תאמר: אם־כן, במה אשתמש? בעבדי איני מושל, בנאמות איני נוחל, שהרי הזהרתני (דברים כ, טו): "לא תחיה כל־נפשה", אלא מי ישמשני? מאת הגוים: הם יהיו לך לעבדים. אשר סביבתיכם: ולא שבוך גבול ארצכם, שהרי בהם אמרתי: "לא תחיה כל־נפשה":

(מה) וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגֵּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְאֻחָזָה: מה ואף מבני תושביא ערליא עמכון, מנהון תקנון, ומזרעיתהון דעמכון, דאתלדו בארעכון; ויהון לכון, לאחסנא.

רש"י > וגם מבני התושבים: שבאו מסביבותיכם לשא נשים בארצכם וילדו להם, הן הולך אחר האב ואינו בכלל "לא תחיה", אלא אתה מתר לקנותו כעבד. מהם תקנו: אותם תקנו:

(כו) וְהַתְנַחֲלָתֶם אֹתָם לְבָנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרִשְׁתָּ אַחֲזָה לְעַלְמָ בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאֻחָיו לֹא־תִרְדֶּה בּוֹ בַּפֶּרֶךְ: מו ותחסנון יתהון לבניכון בתריכון, ליתמת אחסנא לעלם, בהון תפלחון; ובאחיכון בני ישראל גבר באחיה, לא תפלת ביה בקשיו.

רש"י > והתנחלתם אתם לבניכם: החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם; ולא יתכן לפרש: "הנחילום לבניכם", שאם־כן, היה לו לכתוב 'והנחלתם אותם לבניכם'. והתנחלתם: כמו 'והתחזקתם'. איש באחיו: להביא נשיא בעמיו ומלך במשורתיו, שלא לרדות בפרך:

(כז) וְכִי תִשָּׁיג יָד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אֶחֶיד עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לַעֲקָר מִיִּשְׁפַּחַת גֵּר: מז וארי תדיבק, יד ערל ותוב עמך, ויתמספן אחור, עמיה; ויזדבן, לערל תוב עמך, או לארמאי, מזרעית גיורא.

רש"י > יד גר ותושב: גר והוא תושב, כתרגמו: "ערל תובת", וסופו מוכיח: "ונמכר לגר תושב". וכי תשיג יד גר ותושב עמך: מי גרם לו שיעשיר? דבוקו עמך. ומך אחיד עמו: מי גרם לו שיעמוד? דבוקו עמו, על־ידי שלמל ממעשיו. משפחת גר: זהו עכו"ם, כשהוא אומר "לעקר", זה הנמכר לעבודה אֵלילים עצמה להיות לה שמש, ולא לאלהות, אלא לחטב עצים ולשאב מים:

(כח) אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ לֹא אֶחָד מֵאֻחָיו וְגֵאֻלָּנוּ: מח בתר דאזדבן, פרקנא יהי ליה: חד מאחיה, יפרקניה.

רש"י > גאולה תהיה־לו: מיד, אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל, שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעבדו עד היובל, שהרי ביובל יצא, כמו שנאמר למטה: "ויצא בשנת היבל", ובנכרי שתחת ידך הכתוב מדבר, ואף־על־פי־כן, לא תבא עליו בעקיפין מפני חלול ה', אלא כשבא לגאול, יזקק בקשבון, לפי המגיע בכל שנה ושנה ינקה לו הנכרי מן דמיו: אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל, וקנאו בעשרים מנה, נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה; ואם שנה זה אצלו חמש שנים ובא לגאול ינקה לו חמשה מנים ויתן לו העבד ט"ו מנים, וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים:

(כט) אוֹרְדּוּ אוֹ בְּיָדְדוּ וְגֵאֻלָּנוּ אוֹ־מִשְׁאֵר בִּשְׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְגֵאֻלָּנוּ אוֹ־הַשִּׁינָה יָדוֹ וְגֵאֻלָּל: מט או אחבויא או בר אחבויא, יפרקניה, או מקריב בסריה מזרעיתיה, יפרקניה; או דתדיבק ידיה, ויתפריק.

(ל) וַחֲשֹׁב עִם־קִנְהוֹ מִשְׁנַת הַמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיָּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שְׁכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ: נ ויחשיב, עם זבניה, משתא דאזדבן ליה, עד שתא דיובילא; ויהי כסף זבניה, במנין שנא, כימי אגירא, יהי עמיה.

רש"י > כימי שכיר יהיה עמו: חשבון המגיע לכל שנה ושנה, יחשב כאלו נשכר עמו כל שנה במנה, וינקה לו:

(לא) אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לִפְתֹּחַן יָשִׁיב וְגֵאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ: נא אם עוד סגיות, בשניא יתיב פרקניה, מכסף זבניה.

רש"י > אם־עוד רבות בשנים: עד היובל. לפיהן: הכל, כמו שפרשתי:

(לב) וְאִם־מַעַלְמָ נִשְׁאָר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיָּבֵל וַחֲשֹׁב־לוֹ כִּכְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גֵּאֻלָּתוֹ: נב ואם זעיר אשתאר בשניא, עד שתא דיובילא ויחשיב ליה; כפם שנויה, יתיב ית פרקניה.

(גג) בַּשֹּׁכֵר שָׁנָה בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בַּפֶּרֶךְ לַעֲיִנְךָ: נג באגיר שנא בשנא, יהי עמיה; לא יפלח ביה בקשיו, לעינך.

רש"י > לא־ירדנו בפרך לעיניך: כלומר ואתה רואה:

(גד) וְאִם־לֹא יִגְאֹל בְּאֵלָה וַיֵּצֵא בַּשָּׁנָת הַיָּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ: נד ואם לא יתפריק, באלין ויפוק בשתא דיובילא, הוא ובנויה עמיה.

רש"י > ואם־לא יגאול באלה: "באלה" הוא נגאל, ואינו נגאל בשש. הוא ובניו עמו: הנכרי חייב במזונות בניו:

(הא) כִּי־לִי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עַבְדֵי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: נה ארי דילי בני ישראל, עבדין עבדי אנון, דאפיקית יתהון מארעא דמצרים; אנא, יי אלהכון.

רש"י > כי־לי בני־ישראל עבדים: שטרי קודם. אני ה'אלהיכם: כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה:

(הב) כִּי־לִי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים וְהִשְׁמָרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִירָאוּ אֲנִי יְהוָה: נז ב יומי שביא דילי תשרון, ולבית מקדשי תהון דחלין; אנא, יי.

רש"י > אני ה': נאמן לשלם שכר:

(הג) אִם־בַּחֲקָתִי תִלְכוּ וְאֶת־מִצּוֹתֵי תִשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם: ח אם בחקתי תלכו ואת־מצותי תשמרו ועשיתם אתם:

רש"י > אם־בחקתי תלכו: יכול, זה קיום המצות כשהוא אומר: "ואת־מצותי תשמרו", הרי קיום המצות אמור! הא מה אני מקים? אם בחקתי תלכו?" שתהיו עצמים בתורה. ואת־מצותי תשמרו: הוו עצמים בתורה על מנת לשמר ולקיים, כמו שנאמר (דברים ה, א): "ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם":

(הד) וְנִתְּתִי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׁדֶה יִתֵּן פֵּרוֹ: ד ואמין, בעדנהו; ותמין ארעא עללתה, ואילן חקלא ימין אפיה.

רש"י > בעתם: (ת"כ, תענית כב) בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון [בלילי רביעית, רש"י ישן] בלילי שבחות. ועץ השדה: (ת"כ) הן אילני סרק, ועמידין לעשות פרות:

(הה) וְהִשָּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יִשָּׁיג אֶת־זֶרַע וְאִכְלֹתֶם לַחֲמֶכֶם לִשְׁבַע וַיִּשְׁבַּתֶּם לִבְטַח בְּאַרְצְכֶם: ה וישעיר, לישא את־בצירו: שיהא הדיש מרבה ואתם עסוקים בו עד הבציר ובבציר תעסקו עד שעת הזרע. ואכלתם לחמכם לשבע: (ת"כ) אוכל קמא, והוא מתבוך במעיו:

(ו) וְנִתְּתִי שְׁלֹם בְּאֶרֶץ וּשְׁכִבְתָּם וְאִין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי תִּיהִ רַעַה מִן־הָאָרֶץ וְחָרִיב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם: ו ואמין שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי תיה רעה מן־הארץ וחרב לא־תעבר בארצכם:

רש"י > ונתתי שלום: שמא תאמרו:

הרי מאכל והרי משתה, אם אין שלום אין כלום! תלמוד לומר אחר כל זאת: ונתתי שלום בארץ; מכאן, שהשלום שקול כנגד הכל, וכן הוא אומר ובנא את הכל. וחרב לא־תעבר בארצכם: אלא אפלו לעבר דרך ארצכם ממדינה למדינה:

(ו) וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֵיבֵיכֶם וּנְפְלוּ לַפְּנִיכֶם לַחֲרִיב: ו ותדפון מכוני חמשא למאה, ומאה מכוני לרבואתא יערקון; ויפלוני בעלי דבכיכון קדמיכון, לחרבא.

רש"י > ורדפתם את־איביכם: שדפון מכוני חמשא ונפלו לחרב. ונפלו לחרב: שדפון מכוני חמשא ונפלו לחרב. ונפלו לחרב: שדפון מכוני חמשא ונפלו לחרב.

רש"י > ופניתי אליכם: אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם. משל למה הדבר דומה? למלך ששכר פועלים וכו', באיתא בתורת כהנים: והפניתי אתכם: (ת"כ) בפריה ורבייה. והפניתי אתכם: (ת"כ) בקומה וקופה. והקימתי את־בריתי אתכם: (ת"כ) ברית חדשה לא ברית הראשונה שהפרתם אותה, אלא ברית חדשה שלא תופר, שנאמר (ירמיה לא, ל־לא): "וכרתי את־בית ישראל ואת־בית יהודה ברית חדשה, לא כברית וגו'".